

DIKTATURERNAS PARADIS

Foto: AP

Kristyana Valcheva är i Genève för att berätta om tortyren i libyskt fängelse inför FN:s råd för mänskliga rättigheter. Libyen vill stoppa henne.

Av **Paulina Neuding**

Chefredaktör *Neo*

JAG ÄR SJUKSKÖTERSKA från Bulgarien. 1999 arbetade jag i Benghazi i Libyen. Den 9 februari det året blev jag och fem andra personer bortförda anklagade för brott på falska grunder, fängslade och brutalt torterade. Vi utsattes för barbarisk tortyr, förnedring och hån. De slog våra fotsulor –
– Jag måste avbryta. Ordningsfråga.

FN:S RÅD FÖR mänskliga rättigheter, Genève, den 16 september 2010. Det är Libyens FN-ambassadör som har knackat i bordet för att avbryta sjuksköterskan Kristyana Valcheva med en ordningsfråga.

– Tack, Herr ordförande, säger han.

– Jag skulle vilja påpeka att den organisation som talar nu har rört sig bort från ämnet för denna punkt på dagordningen. Jag skulle vilja be er stoppa detta uttalande. Tack.

Medan Kristyana väntar blir det debatt i kammaren. Det är mild sensommar, och genom trädskronorna i parken utanför fönstren skimtar Genève sjön i eftermiddagssolen. Vi sitter i en sal som har inretts med hjälp av en av de enskilt största donationerna någonsin till Förenta Nationerna. I taket ovanför hänger en hisnande skulptur av sprejade färglager som bildar stalaktiter över kammaren, en överdådig inramning värdig det uppdrag som ska utföras på golvet.

I tur och ordning uppmanar Belgien, USA och Storbritannien mötesordföranden att låta Kristyana fortsätta tala. Iran begär ordet. Genom simultantolkning från persiska i hörsel-snäckorna får vi veta att Irans representant kräver att anförandet stoppas av ordningsskäl.

Efter några minuters ordväxling får Kristyana fortsätta. Hon tar vid där hon blev avbruten.

– Till exempel: De slog oss över fotsulorna, och tvingade oss sedan att springa när våra fötter var svullna och svarta efter misshandeln, med blodet rinnande. De injicerade narkotika i mig, tog av mig kläderna –

Ordningsfråga från Libyen!

Konfliktlinjen utkristalliseras ganska snart denna eftermid-

Kristyana Valcheva utanför FN-byggnaden i Genève, september 2010. Föregående sida: Kristyana och Ashraf El Hagoug inför rätta i Libyen 2004.

”De slog oss över fotsulorna, och tvingade oss sedan att springa när våra fötter var svullna och svarta efter misshandeln, med blodet rinnande.”

dag i FN:s råd för mänskliga rättigheter. Libyen, Iran, Kina och Kuba kräver att Kristyana ska hindras från att avsluta sitt anförande om den tortyr hon utsattes för i libyskt fängelse. Belgien, USA, Storbritannien och Irland hävdar ihärdigt att det skulle skada rådet om representanter för det civila samhället inte fick komma till tals. Hennes två minuter långa anförande avbryts tre gånger, men till slut får Kristyana tala till punkt.

När turen kommer till hennes vän Ashraf El Hagoug – själv säger hon att hon betraktar honom som sin familj, ”Det blir så när man har gått igenom det vi har gått igenom tillsammans” – upprepas proceduren. Han gör en ansats att läsa upp sitt vittnesmål om den tortyr han utsattes för i samma härva som Kristyana, men blir genast avbruten av Libyen. Några diktaturer ställer sig på Libyens sida, hävdar att han rör sig bort från dagordningen, medan några västländer argumenterar emot. Till slut får också Ashraf tala till punkt.

DET VAR GENOM en rad osannolika tillfälligheter som Kristyana och Ashraf hamnade i centrum för världspolitiken fram till frigivningen från libyskt fängelse 2007.

– Jag kommer från en väldigt enkel bakgrund, säger Kristyana på bruten engelska när vi sitter ner och pratar timmarna före anförandet i kammaren. Hon berättar om ett tillfälle när hon lyfte telefonluren och den franske presidenten Nicolas Sarkozy presenterade sig i andra änden, och blir full i skratt.

Kristyana jobbade som sjuksköterska i Libyen när över 400 barn visade sig ha blivit infekterade med hiv på sjukhus inte långt från det hon arbetade på. Tillsammans med fem andra utländska sjukhusanställda – bland dem palestinske Ashraf – greps hon och fängslades i februari 1999, anklagad för att ha spridit viruset avsiktligt på uppdrag av den israeliska underrettelsetjänsten Mossad. Oberoende utländska experter har hela tiden hävdad att anklagelserna var grundlösa, men under tortyr erkände fångarna allt som de anklagades för. Vid ett tillfälle låg Ashraf och Kristyana på varsin brits bredvid varandra i fängelset, nakna från midjan neråt, och torterades med elchocker. Nu svarar båda samma sak när jag frågar varför de har rest till Genève för att tala inför FN.

– Vi vill protestera mot att Libyen har fått en plats i rådet för mänskliga rättigheter. Vi måste berätta vår historia.

I åtta år satt Kristyana och Ashraf fängslade i Libyen. De utnyttjades inte bara som syndabockar för en tragedi som drabbat över 400 barn, utan fungerade också som gisslan när Libyen drev fram sina intressen i olika förhandlingar med väst. Samtidigt som de hölls fångna befann sig Abdelbaset Al Megrahi, den man som dömts för flygplansbombningen över skotska Lockerbie 1988, i en överklagandeprocess i skotsk domstol. Al Megrahi satt dömd till livstids fängelse för att ha placerat en sprängladdning på ett flygplan på väg mot USA i en terrorattack som dödade 270 människor, och som utfördes på order av den i dag ännu sittande libyske presidenten Muammar Khaddafi.

– Budskapet från Libyen verkar ha varit att om européerna inte hjälper oss att lösa Lockerbie-fallet, så kommer inte vi att hjälpa Europa att lösa hiv-fallet i Libyen, säger Kristyana.

– När Lockerbie-fallet gick upp i domstol, flyttades vi från fängelset till husarrest. När processen var över skickades vi tillbaka till fängelset.

För Libyen fanns mer att vinna än att få hem den man som satt dömd för Lockerbiebombningen. De sex fängslade utläningarna blev en bricka i det spel som skulle ge Libyen en plats som ordförande i FN:s kommission för mänskliga rättigheter. Samtidigt som Bulgarien stred för att få hem sina fängslade medborgare, verkade landet också för att föra fram Libyen till posten som ordförande i kommissionen. Den groteska själv motsägelsen i Bulgariens agerande antyder att ordförandeposten ingick i byteshandeln om Kristyanas och de andra fångarnas liv.

LIBYEN TOG ÖVER som ordförande i FN:s kommission för mänskliga rättigheter 2003, Kristyanas och Ashrafs fjärde år i fängelse. Därmed styrdes FN:s främsta organ för mänskliga rättigheter av en stat vars namn blivit synonymt med internationell terrorism. I årtal hade kommissionen varit en lekplats för diktaturer, som använde sin plats som verktyg för att skyla sina egna brott mot mänskliga rättigheter och rikta uppmärksamheten mot andra stater. Valet av Libyen till ordförandeposten blev ytterligare ett bevis för kommissionens moraliska kollaps.

Till slut blev till och med dåvarande FN-chefen Kofi Annan tvungen att erkänna att FN:s kommission för mänskliga rättigheter hade havererat. I rapporten *In larger Freedom*, 2005, konstaterade Kofi Annan: ”Kommissionens förmåga att sköta sina uppgifter har underminerats allt mer av dess försvagade trovärdighet och professionalitet. Särskilt eftersom stater har sökt medlemskap i kommissionen, inte för att stärka mänskliga rättigheter, utan för att skydda sig från kritik eller för att kunna kritisera andra. Konsekvensen är att vi har fått ett trovärdighetsunderskott, som kastar en skugga över hela FN-systemets rykte.”

Kofi Annan och dåvarande ordföranden för generalför-

samlingen, Jan Eliasson, satte sin prestige i pant för att bygga upp ett nytt organ för mänskliga rättigheter. Den 15 mars 2006 beslutade generalförsamlingen formellt om grundandet av ett nytt råd för mänskliga rättigheter som skulle ersätta den gamla kommissionen. I generalförsamlingens kammare i New York och i intervjuer och debatter upprepade Jan Eliasson att de nya regler som styrde rådets arbete skulle förhindra att det nya organet förlorade trovärdighet på det sätt som den gamla kommissionen hade gjort.

– Jag hävdar att det blivit klart bättre, sade Jan Eliasson, som då hade hunnit bli utrikesminister (S) i Göran Perssons regering, i en intervju i brittiska *BBC Radio* (10 maj 2006). Han hänvisade till de nya stadgarna.

– Alla länder som väljs in i rådet måste finna sig i att få sitt eget facit över mänskliga rättigheter granskat. För det andra har samtliga länder i rådet förbundit sig att respektera mänskliga rättigheter, för vilket de naturligtvis kommer kunna hållas till svars.

– För det tredje finns det något mycket viktigt här: För första gången någonsin har vi en paragraf om uteslutning. En stat som allvarligt bryter mot mänskliga rättigheter kan förlora sin plats i rådet genom beslut i generalförsamlingen. Allt detta är nya aspekter som verkligen gör det befogat att tala om en nystart.

DEBATTEN UNDER Kristyanas och Ashrafs anföranden säger en del om hur det gick sedan. Trots de skärpta reglerna fanns Kina, Ryssland, Kuba, Saudiarabien och Pakistan med redan när de första 47 medlemmarna valdes in i rådet 2006. Ett antal diktaturer har tillkommit sedan dess. Libyen valdes in i mars i år, och därmed tog ytterligare en regim som systematiskt bryter mot mänskliga rättigheter plats som fullvärdig och jämbördig medlem under takskulpturen i kammaren.

Att nystarten uteblivit märks inte bara på vilka som sitter i rådet, utan på facit över arbetet. Förenta Nationerna beskrivs i de egna högtidliga förklaringarna – och det är en beskrivning

FAKTA: Hiv-fallet i Libyen

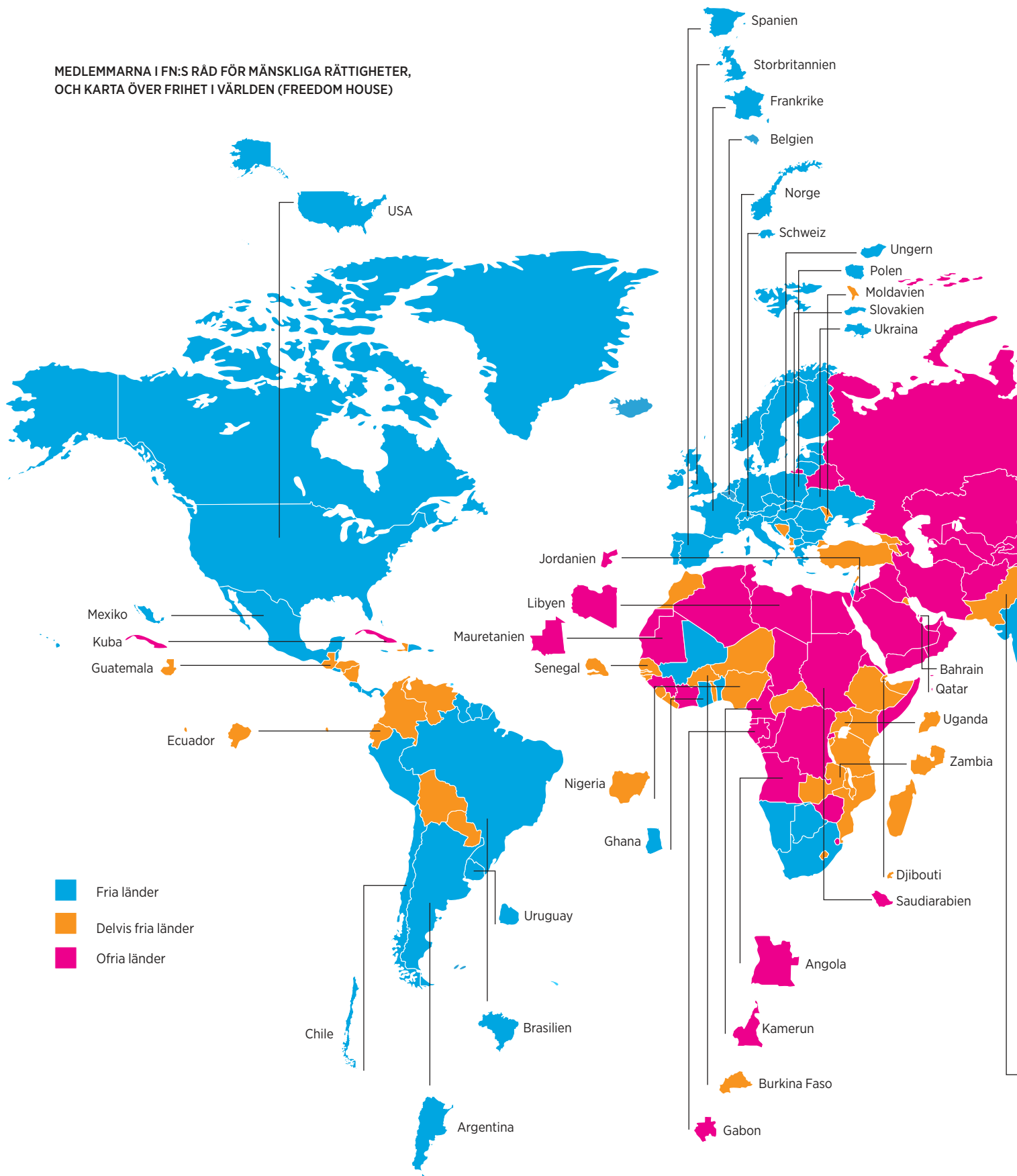
I februari 1999 fängslades fem bulgariska sjuksköterskor och en palestinsk läkare i Benghazi i Libyen, anklagade på falska grunder för att avsiktligt ha infekterat över 400 libyska barn med hiv på uppdrag av Israel. Internationella experter som har granskat fallet har gjort klart att anklagelserna var grundlösa.

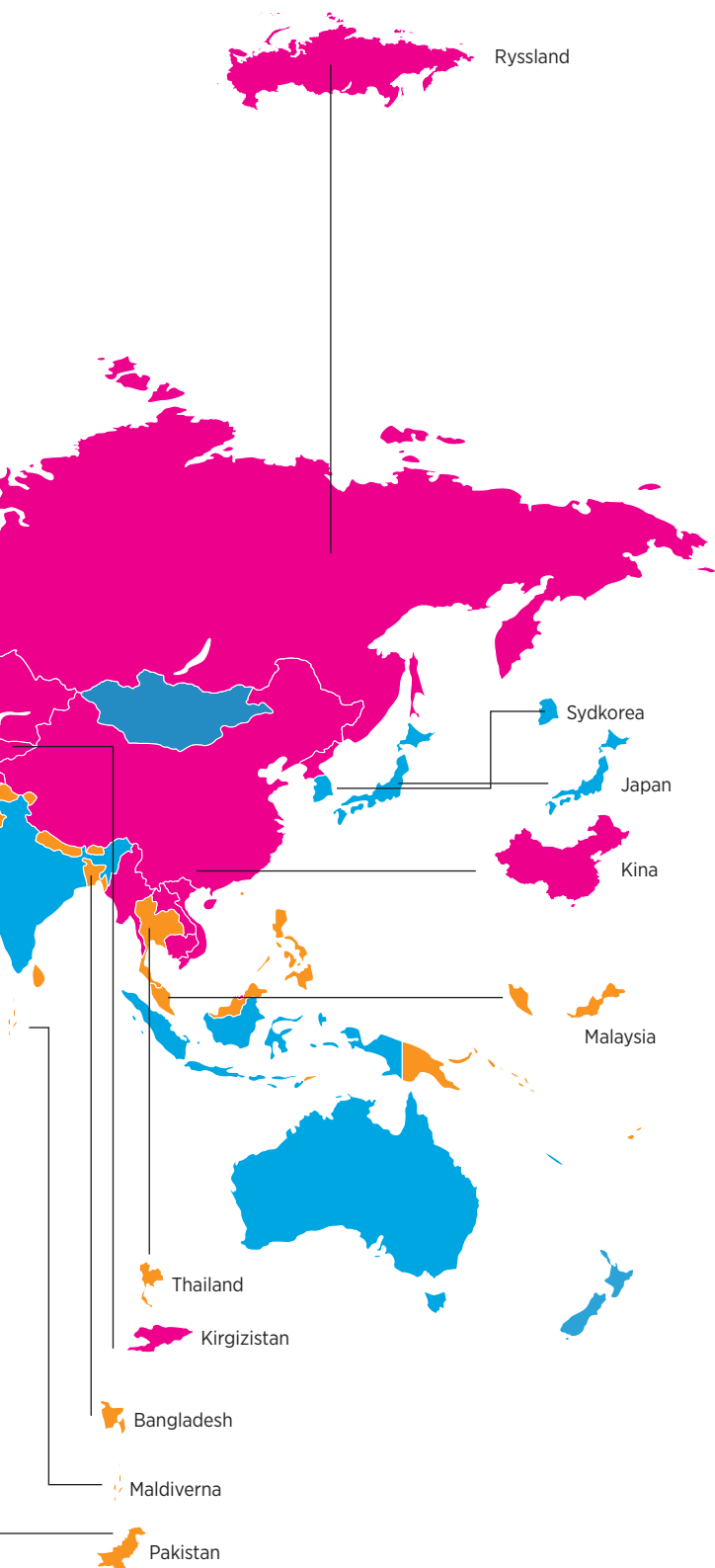
De sex fångarna torterades i libyskt fängelse under åtta års tid. De dömdes till döden, men utlämnades i juli 2007 till Bulgarien, där de genast frigavs.

Deras öde blev föremål för förhandlingar på högsta politiska nivå mellan Libyen, Bulgarien och Frankrike. Det har spekulerats i att ett avtal om vapenförsäljning och ett samarbete kring kärnkraft för civilt bruk ingick i överenskommelsen med Frankrike.

Kristyana Valcheva, en av de fem bulgariska sjuksköterskorna, har skrivit sin historia i boken *J'ai gardé la tête haute*, utgiven på franska (Oh Éditions, 2007).

MEDLEMMARNA I FN:S RÅD FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER,
 OCH KARTA ÖVER FRIHET I VÄRLDEN (FREEDOM HOUSE)

FAKTA: FN:s råd för mänskliga rättigheter (UNHRC)

UNHRC grundades 15 mars 2006, för att "sprida och försvara mänskliga rättigheter". Det ersatte därmed den tidigare kommissionen för mänskliga rättigheter.

Rådet ska enligt stadgarna påtala brott mot mänskliga rättigheter, och uttala rekommendationer om hur dessa kränkningar bör bemötas och åtgärdas. Arbetet ska präglas av opartiskhet och objektivitet. Rådet ska fungera som dialogforum, rikta rekommendationer till generalförsamlingen, och följa upp åtaganden och målsättningar avseende mänskliga rättigheter, som är resultatet av FN:s konferenser och toppmöten.

Genom så kallade UPC (*Universal Periodic Review*) ska rådet granska hur samtliga medlemsstater uppfyller sina skyldigheter avseende medborgarnas mänskliga rättigheter. UPC har presenterats som en garant för opartiskhet, eftersom inget land kan undgå granskning.

Rådet består av 47 medlemsstater, som väljs av FN:s generalförsamling. 13 från Afrika, 13 från Asien, 13 från Europa och övriga Västvärlden, och 8 från Latinamerika.

Innan en stat kan väljas in måste dess eget människorättsfacit granskas. Stater som bryter mot mänskliga rättigheter kan uteslutas genom en omröstning i generalförsamlingen.

UNHRC sammanträder i Genève i Schweiz.

som brukar eka genom den svenska debatten – som ett forum där hela världen samlas för att tillsammans verka för mänsklighetens bästa. En titt på rådets verksamhet sedan 2006 påminner om att detta är ytterligare en arena för stater att driva fram sina egna intressen.

År 2008 hade ett enda land varit föremål för kritik i 80 procent av rådets resolutioner riktade mot enskilda länder, nämligen Israel. Nu börjar Israels andel sjunka mot 50-procentstrecket. Av resolutionerna mot andra länder är flera betydligt mildare i tonen, bland annat en mot Sudan angående det pågående folkmordet i Darfur, i vilken landet hyllas för sin vilja att samarbeta med det internationella samfundet. Många av de värsta förbrytarstaterna har sluppit kritiska resolutioner helt och hållet. Steg för steg, omröstning för omröstning, har även det nya rådet på så vis gröpt ur sin trovärdighet som idealistiskt forum för att främja mänsklighetens bästa, snarare än de enskilda medlemsstaternas realpolitiska intressen.

Att rapportera från det nya rådet som journalist utifrån vi-

sar sig inte vara ett enkelt projekt. Mannen bakom disken på kontoret som delar ut passerkort låter som om han aldrig hört ordet press förut. Jag får samma reaktion från mannen i nästa lucka.

– Har du papper med dig? undrar han.

– Nej, det har jag inte. Jag fick bara en bekräftelse per mejl, säger jag, utan att nämna att det tog ett antal mejl fram och tillbaka innan FN:s pressackrediteringstjänst gick med på att låta mig rapportera inifrån lokalerna. Trots att jag uppfyller alla formella krav gjorde tjänstemannen som handlade mitt ärende klart att han gjorde mig en tjänst som gick med på att bevilja min ansökan.

– Hur tycker du att jag ska hitta dig bland alla papper? undrar han och börjar dra ut pärmar ur bokhyllan.

– Har du en dator, undrar jag.

– Ha, säger han. Jag har två!

Han ringer en överordnad. Slår i katalogerna på datorn. Till slut hittar han mitt namn.

– Det är inte ditt fel, säger jag, men ni verkar inte ha ett jät-tebra system.

– *I don't care*, säger han.

Till slut får jag mitt presskort.

Jag undrar vad detta kostar. När diktaturerna i kammaren avbryter Kristyana och Ashraf kan man välja mellan att höra simultantolkningar av deras invändningar på ett dussintal olika språk. Någon för protokoll över det som sägs, arkiverar och lägger ut på nätet. Det kryllar av vakter, byråkrater och kanslipersonal och utanför går bussarna var femte minut för att skeppa FN-folket till och från rådet. Och den vackra, påkostade byggnaden med den kringliggande parken vid Genève-sjön står som ett monument över den ursprungliga idén om att samla världens nationer för att göra världen mer rättvis.

Det visar sig att FN uppskattar kostnaden för en enda dag av sammanträden i rådet för mänskliga rättigheter till cirka 200 000 dollar. Det är inte utan att man undrar om de pengarna kunde användas mer effektivt någon annanstans.

De flesta jag talar med bekräftar min bild av hela organisationen kring rådet för mänskliga rättigheter som trött och uppgiven. De idealister jag träffar är på plats för att motarbeta byråkratin, orättvisorna och vansinnet som pågår inne i själva byggnaden.

Jag talar med Hillel Neuer, ordförande för organisationen UN Watch, som har bjudit hit Kristyana och Ashraf för att tala inför rådet. Hans organisation verkar för mänskliga rättigheter genom att hålla ett vaksamt öga på rådet för mänskliga rättigheter, och genom att uppmärksamma omvärlden på hur diktaturer använder rådet för att tjäna sina egna syften.

Jag frågar honom på vilket sätt det egentligen är ett problem att diktaturerna sitter där. Jan Eliasson brukar till exempel upppepa att världen inte är perfekt, men att det måste finnas ett forum där vi alla kan sitta ner och prata med varandra.

– FN-tjänstemän brukar ofta hävda att det är viktigt att involvera skurkstater i dialog för att de kanske bättrar sig på det sättet. I realiteten påverkade det inte diktaturerna till det bättre att de var med i den gamla kommissionen. I stället använder de rådet – precis som de gjorde med den gamla kommissionen – för att dölja sina egna övergrepp och rikta uppmärksamheten mot andra länder, säger Hillel Neuer.

UN Watch

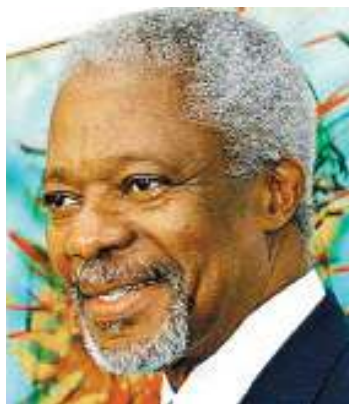
FAKTA: UN Watch

UN Watch är en fristående organisation som grundades 1993. Den drivs uteslutande med hjälp av privata donationer.

UN Watch beskriver det som sin uppgift att "övervaka FN:s agerande med dess egen deklARATION om mänskliga rättigheter som måttstock".

Juristen Hillel Neuer är vd. I styrelsen sitter bland andra svenske före detta vice statsministern (fp) och författaren Per Ahlmark.

Organisationen har sitt kontor i Genève i Schweiz.

"[Många amerikaner] fruktar att stater som notoriskt begår brott mot mänskliga rättigheter kommer att vinna medlemskap och därmed skydda sig själva från att bli granskade i det nya rådet, liksom var fallet i den kommission som det ersätter. [...] Sammantaget borde dessa regler [som reglerar medlemskap och arbetet i rådet] göra det mycket svårt för stater som notoriskt bryter mot mänskliga rättigheter att vinna en plats, och borde avskräcka de värsta förbrytarna från att kandidera."

Kofi Annan, FN:s generalsekreterare 1997–2007 (*Wall Street Journal*, 20 mars 2006).

”Irans representant orerar en stund om brott mot mänskliga rättigheter i väst: Polisbrutalitet i Tyskland. Islamofobi i USA. Brottn mot kvinnors rättigheter i Sverige.”

– Det pågående folkmordet i Darfur är ett lackmuspapper på vad det egentligen är för intressen som präglar arbetet. Vi har sett en handfull resolutioner om Darfur, men samtliga har varit ganska försiktiga. Detta Darfur-test, som jag kallar det, är talande för vad som egentligen pågår här.

DAGEN EFTER Kristyanas och Ashrafs anföranden inför kammaren sitter jag med under en debatt mellan medlemsstaterna.

Det är en surrealistisk upplevelse.

Irans representant orerar en stund om brott mot mänskliga rättigheter i väst: polisbrutalitet i Tyskland. Islamofobi i USA. Brottn mot kvinnors rättigheter i Sverige.

Marocko förnekar brott mot mänskliga rättigheter, och vill i stället rikta rådets uppmärksamhet mot de förbrytelser som begås av grannlandet Algeriet.

Sudans representant möts med spridda fniss på pressläktaren när han skriker i den sprakande mikrofonen att hans land har noll politiska fångar. ”Inga!”

Nordkoreas representant gör klart att det är USA, inte Nordkorea, som begår brott mot mänskliga rättigheter. EU också för den delen. Och Japan.

Vitryssland förnekar att landet skulle kränka människors organisationsfrihet, vilket har hävdats av bland annat Sverige.

Burma tar vid, och gör klart att anklagelserna mot landet om krigsbrott är grundlösa.

Turen går till Algeriet, som förnekar brott mot mänskliga

rättigheter, och som i stället vill rikta rådets uppmärksamhet mot de förbrytelser som begås av grannlandet Marocko.

Slutligen tar Kuba vid för att värja sig mot Sveriges uttalanden om att Kuba skulle begå brott mot mänskliga rättigheter: En sådan anklagelse är inget annat än hyckleri när den kommer från ett land som Sverige, säger Kubas representant, och hävdar att Sverige anklagat Wikileaksgrundaren Julian Assange för våldtäkt utan grund.

Så fortsätter det. Detta är alltså den dialog som rådet är ett forum för. Och så här låter alltså de debatter som föregår rådets gemensamma uttalanden, rekommendationer och resolutioner.

Under en månads tid söker jag arkitekten bakom rådet, Jan Eliasson, för en kommentar. Blev det som han hade tänkt sig? Är det nya rådet något väsensskilt från den gamla kommissionen, och framför allt – är det ett effektivt verktyg för att främja mänskliga rättigheter i världen? Ger det inte framför allt legitimitet åt förbrytarregimerna som sitter där?

Till slut får jag besked av en pressekreterare hos Socialdemokraterna. Jan Eliasson är för upptagen med FN:s millenniemål för att hinna med en intervju, och det där med rådet är för övrigt något han har hunnit lämna bakom sig.

En sökning på nätet genererar inte en enda artikel i svensk press där Jan Eliasson ställts inför svåra, kritiska frågor om det nya rådet. I stället får man intrycket av en ovanligt viktig svensk, som gjort ett ovanligt viktigt jobb ute i världen.

Jag undrar om Kristyana och Ashraf skulle ha något att invända mot den bilden. ☺

Foto: Creative Commons, Mosseby

”Vi har skapat ett vassare instrument för att främja och försvara mänskliga rättigheter. Nu har vi ett råd som bygger på samarbete och dialog, och som samtidigt bygger på, och är fast förankrat i, människorätt. Det är ett råd som kommer att granska hur alla medlemsstater lever upp till sina skyldigheter avseende mänskliga rättigheter, och därigenom säkerställa att alla behandlas lika.”

Jan Eliasson, ordförande för FN:s generalförsamling 2005–2006, vid det första sammanträdet med FN:s råd för mänskliga rättigheter 19 juni 2006.